

Editörler: Prof. Dr. Ferruh AĞCA - Doç. Dr. Adem KOÇ

*X. ULUSLARARASI DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI*

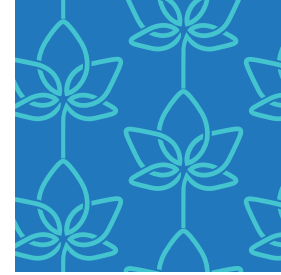
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

**X. ULUSLARARASI DÜNYA DİLİ
TÜRKÇE SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI**

Editörler

Prof. Dr. Ferruh AĞCA - Doç. Dr. Adem KOÇ

**X. ULUSLARARASI
DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU**

BİLDİRİ KİTABI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No: 312

ISBN 978-605-9975-39-1 Baskı

Sahibi: Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK

Yayın Komisyonu: Prof. Dr. Kamil ÇOLAK

Prof. Dr. Abdurrahman KARAMANCIOĞLU

Prof. Dr. Mahmut KEBAPÇI

Kapak Tasarım: Sevinç GEZER

Basım Tarihi ve Yeri: Mart 2019, Eskişehir

Elektronik Yayın Adresi: dunyadiliturkce2018.ogu.edu.tr

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne aittir.
Bütün hakları saklıdır.

Bölümlerde yazılanların bütün sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölmeleri
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan
elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla
basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

© Copyright 2019 by Eskişehir Osmangazi University
All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or
distributed by and electronical, mechanical or other means
without the written permission of the University.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 312

X. ULUSLARARASI DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

Editörler:

Prof. Dr. Ferruh AĞCA – Doç. Dr. Adem KOÇ

Eskişehir

2019

Atebetü'l Hakayık'ın Basılışının 100. Yıldönümü Adına

X. ULUSLARARASI DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU

17-19 EKİM 2018

ESKİŞEHİR

TİKA

**SİVRİHİSAR
BELEDİYESİ**

ÖN SÖZ

Bugünkü bilgilerimize göre 7. yüzyıldan bu yana kesintisiz bir yazı dili olan Türk dili, dünyanın en kadim dillerinden biridir. Öte yandan 7-8. yüzyıllardaki Türk dilinin gerek yapısal ve gerekse anlamsal olarak ilerlemiş hâli, Türk dilinin daha önceki yüzyıllarda da bir yazı dili olduğuna işaret etmektedir. Miladın ilk yıllarına ait kimi tarihsel ve arkeolojik veriler de Türk dilinin 7. yüzyıldan önce de bir yazı dili olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçevede Türk dilinin, dünyada sayıları binlerle ifade edilen diller içinde en eski dillerden biri olduğu ifade edilebilir.

Tarihte farklı coğrafyalara yayılan ve böylece farklı kültürlerle temas eden Türkler, tabii olarak kendi dillerini de dünyanın farklı yerlerine taşımışlar ve böylece çok sayıda eser vermişlerdir. İç Asya'nın steplerinden Avrupa içlerine, Sibiry'a'dan Kuzey Afrika'ya kadar yayılan alanda Türk dili ile çok sayıda eser yazılmıştır. Böylece Türk dili, tarihte olduğu gibi bugün de yukarıda sınırları çizilen alanda konuşulmaya ve yazı dili olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk dili coğrafi yayılım bakımından da dünyanın önde gelen dillerinden biridir.

Bugüne değin yazılmış metinler, Türk dilinin bir edebiyat ve kültür dili olduğunu göstermektedir. Yazıtlar zamanında açık bir şekilde fark edilen soyut kavramları ifade edebilme yeteneği ve edebî üslup, Türk dilinin o tarihlerde dahi ilerlemiş bir dil olduğunu göstermektedir. Sonraki yüzyıllarda, dâhil olunan kültürel çevre ne olursa olsun, Türk dilinin işlenmişlik bakımından yol kat etmeye devam ettiğini ifade etmek mümkündür. Buna göre Türk dilinin yüzyıllara yayılmış ve dünyanın en işlenmiş edebiyat, kültür, bilim dillerinden biri olduğunu ifade etmek mümkündür.

Türk dili bugün konuşur sayısı bakımından da dünyanın en büyük dillerinden biridir. Türk dili sadece ana dili Türkçe olanlar tarafından kullanılmamakta, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Afrika'da ana dili Türkçe olmayanlar tarafından da öğrenilmek istenen bir dildir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın, Yunus Emre Enstitüsü'nün ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın Türk dilini ve kültürünü tanıtmaya ve öğretmeye yönelik faaliyetleri ile Türk dili, bu coğrafyada prestij dil olma yolundadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Türk dilinin incelikleri ve güzellikleri ile ne kadar kadim bir dil olduğunun bilimsel olarak ortaya çıkarılmasını, en mühim hedeflerden biri olarak göstermiştir. Bu çerçevede Türk dilinin güzellik ve inceliklerinin dünya bilim camiasına sunulması ve küreselleşen dünyada karşılaşılan problemlere çözüm yolları üretmek, alan araştırmacılarının temel görevlerindedir. Bu çerçevede Türk dili, edebiyatı ve kültürü hakkında yapılan bilimsel toplantılar büyük önem taşımaktadır. 16-19 Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirdiğimiz "X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu", Türkiye'den ve Türkiye dışından gelen çok değerli katılımcılar ile başarılı bir bilimsel toplantıya dönüşmüş; üç gün boyunca, altı farklı salonda sunulan bildiriler, Türk dili ve kültürünün birçok problemine ışık tutmuştur. Bu bakımdan sempozyuma iştirak eden bilim insanlarına teşekkür ederiz.

"X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu", Eskişehir Osmangazi Üniversitesinin büyük katkı ve desteği ile yapılmıştır. Sempozyumun hazırlık aşamasından gerçekleştiği ana kadar desteğini esirgemeyen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK'a teşekkür ederim. Sempozyuma Türk Dil Kurumu, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanlığı,

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Sivrihisar Belediyesi büyük katkı sunmuştur. Bütün destek ve katkılarından dolayı ilgili kurum ve kuruluşların değerli başkanları ve ilgililerine teşekkür ederim.

Sempozyum Bildiri Kitabı'nın basım aşamasında emeği geçen Öğr. Gör. Esin AĞCA, Öğr. Gör. Selin BAYRAK, Arş. Gör. Kenan AZILI ve Arş. Gör. Buket Nur KIRMIZIGÜL'e teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ferruh AĞCA

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

Gızılgül ABDULLAYEVA <i>XVII. Yüzyıl Azerbaycan Edebî Dilinde Diyalekt Leksikasının Tarihi Tezahürü</i>	1
Esin AĞCA <i>Mukaddimetü'l Edeb 'de Leksik Denkler</i>	7
Mustafa AĞCA <i>Tarihî Metinlerin Anlaşılması ve Aktarımında Eşdizimlilik Bilgisinin Önemi</i>	12
Murat AKA <i>Eski Türkçede “Sevinme, Kıvanç Duyma, Mutlu Olma” Kavram Alanı Üzerine</i>	21
Ali AKAR <i>Hayat > Zihin > Dil İlişkileri Açısından Türkçe Kelimeler</i>	36
Cüneyt AKIN - Oğuz KISA <i>Türk Dilinde Bazı Köklerin Metaforik Yapısı Üzerine</i>	41
Gulnara ALİYEVA KOŞKUN <i>Azerbaycan Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine</i>	45
Ercan ALKAYA - Zoya KİRİLLOVA <i>Tatarca-Çuvaşça Dil İlişkileri ve Kreşin Tatar Ağızlarındaki Çuvaşça Alıntılar</i>	52
Gündoğan ALPAY <i>Anadolu Ağızlarında Anorganik Ünsüz (m, b, p, n, r, t) Türemesi</i>	58
Gülden ALTINTOP <i>Gezgin Bir Sözcük Olarak “Vampir”in Anadolu Ağızlarındaki İlginç Bir Kullanımı Üzerine</i>	78
Uğur ALTUNDAŞ <i>Tuva Türkçesinde -GAN ve -PtXr Eklerine Kanıtsallık (Evidensiyel) Açısından Bir Bakış</i>	83
Venera ANARBEKOVA <i>Divanü Lugati't-Türk İle Kutadgu Bilig'deki Ölüm Kavramına Felsefi Açidan Bakış</i>	93
Berrin AR <i>Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisinin Önemi</i>	99
Mustafa ARGUNŞAH <i>Codex Cumanicus'ta Geçen 'Agır Sıy' ve 'Sıy Tabuğ' İkilemeleri Üzerine</i>	105
Sema ASLAN DEMİR <i>Dilbilimsel Tipoloji ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Etkisi</i>	114
Naciye ATA YILDIZ <i>Batı Karadeniz Bölgesinde Kadın Baş Giyimiyle İlgili Söz Varlığı</i>	124
Emine ATMACA - Emre KANIK <i>Antalya'nın Gündoğmuş İlçesinin Köy Adları Üzerine Bir İnceleme</i>	138

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

İbrahim Ahmet AYDEMİR

Çağdaş Türk Dillerinde Sıralı Fiil Yapıları 155

Özgür Kasım AYDEMİR - İsmail KURT

Türkiye'deki Lise Tarih Kitaplarında İnşa Edilen Tarihî Kimlik Odaklı Söylem Çözümlemesi..... 164

Erhan AYDIN

Eski Türk Yazıtlarında Erken Ünsüz Değişmeleri 171

Hasene AYDIN

Süreklilik Bildiriminde Tekrarların Kullanımı 180

Şengül AYGÜMÜŞ

Kazak Türkçesi Emir Kipinde Kullanılan –GIn ve –Gİr Eki Üzerine..... 191

Gıyasettin AYTAŞ

Edebiyat ve İletişim..... 204

Kenan AZILI

Eski Türkçede Nesne Adları 214

Nedim BAKIRCI - Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Yabancı Öğrenciler İçin Hazırlanan İstanbul Adlı Türkçe Ders Kitabında Dilbilgisi-Okuma Üzerine Eleştiri ve Öneriler: B1 Örneği 226

Orhan BALDANE

Deyimlerde Varyantlaşma Yolları ve Sebepleri: Türkiye Türkçesi Ağzları Örneği 240

Julianna BARTHA

Macaristan'da Yaşayan Bir Türk Etnik Grubu: Kumanların Halk Kültür Mirası 250

Selin BAYRAK

Eski Türkçede Kaynağı Sayı Olan Sözcük Türleri 253

Bülent BAYRAM

Domojakov Köyü (Rusya Federasyonu/Hakasya) Örneğinde Hakasya Çuvaşlarının Dil ve Kültür Durumu Üzerine Tespitler 261

Beytullah BEKAR

Avrupalı Türkler İki Dilli Mi? 270

Bekir BELENKUYU

Lâmiî Çelebi'nin Mesnevilerinde Münazara Üslubu 279

S. Aybüke BERK

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dolaylı Anlatımın Kullanımı 287

İsmail Alperen BİÇER

XIX. Yüzyılda İngilizlere Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Bir Kitap: A Simple Translitteral Grammar Of The Turkish Language 301

Nergis BİRAY - Ezgi YIKMIŞ

Türk Dünyası Üzerinde Uygulanan Ruslaştırma Siyasetinin Afışlere Yansıması 311

Sandybai Recepoğlu BORANBAEV

Orta Türklük Deyimleri Araştırmanın Önemi 324

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Emrah BOZOK

Eski Türkçede İstikaklı İkillemelerle Kurulan Deyimler..... 332

Elsev BRİNA LOPAR

Kosova Türk Edebiyatı'nın Toplum Hayatında Yeri ve Önemi 338

Himmet BÜKE

Ferhengnâme (Kilisli Muallim Rifat ve Veled Çelebi) 349

Betül BÜLBÜL OĞUZ

Göstergebilim Teorileri Bağlamında Cezayirlilerin Türkçe Öğreniminin Yazılı Metinler Üzerinden İncelenmesi..... 353

Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ve Kültür Aktarımı Sürecinde Dede Korkut Hikâyeleri 362

Meltem CAN

Dilbilgiselleşme ve İkincil Edat Kavramı..... 371

İsa CEYLAN

Türkiye Türkçesinde Kopulatif Formlar..... 381

Ali CİN

Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Müellifi Bilinmeyen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi 387

Asiye Mevhibe COŞAR - İrem ERTEN

Türkiye Türkçesi Ağızları İçin Bir Haritalandırma: Çepni Ağızları Örneği 395

Cihan ÇAKMAK

Fatih Kerimî'nin Eserlerinde Kullandığı Dil Üzerine..... 430

Pervin ÇAPAN

Leylâ Saz Hanım'ın Şarkıları Üzerine Bir İnceleme 438

Halit ÇELİK

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Örtük Öğrenme Yöntemi İle Değerler Eğitimi 448

Mehmet Emre ÇELİK

Batı Trakya Türklerinin Yerel Basına Yansıyan Türkçe Eğitim-Öğretime Dayalı Meseleleri..... 454

Günay ÇELİKELDEN

Sinan Paşa'nın Şiiri 463

Bayram ÇETİNKAYA

Türkiye Türkçesinde Yaklaşıklık Bildiren Nicelik Yapıları..... 480

Salim ÇONOĞLU

Dil Konusunda Yaratıcı Bir Hamle: Muallim Naci ve Mecmua-i Muallim'deki Makaleleri Üzerine Bir Değerlendirme..... 491

Zayabaatar DALAI

Moğol Yazı Dilinin Bazı Şekilleri ve Kadim Özelliklerinin Türk Dili Kaynakları Işığında Aydınlatılması 496

Ankhubayar DANUU

İlhanlı Devlet Teşkilatında Türkçe İstilahi Terimler 502

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Ezgi DEMİREL

Irk Bitig ve Körüm Bitig’de Temel Sözcüklerin Karşılaştırması..... 506

Deniz DEPE

Cahit Külebi’nin Şiirlerinde “Öz Türkçecilik” Hareketinin Etkisi..... 513

Aybüke Betül DOĞAN

Eski Türkçe Runik Yazılı Metinlerde Sebep Bildiren Belirteç İşlevli Bağımlı Cümle Yapılarının Üst Cümleye Bağlanma Yolları..... 525

Nuh DOĞAN

Türkçede Dil Bilgisel Eşdizimlilik..... 535

Şaban DOĞAN

Moğolistan’daki Şoroon Dov ve Şoroon Bumbagar Kurganları Üzerine..... 546

Mina DOLATİ DARABADİ

Günümüzde Halaçça ve Halaçça’nın Toplum Dilbilimsel Durumu..... 569

Enkhtsetseg DUGARSUREN

Moğolistan’da Türkçe Yer Adları..... 578

Ali DUYMAZ

Gelenekten İstifade Ekseninde Asaf Halet Çelebi'nin "Tekerleme"Leri..... 583

Kürşat EFE

Dil Zihin İlişkisi Açısından İsim Cümlelerinin Çözümlemesi..... 589

Meltem EKTİ

Yurt Dışında Yaşayan Türk Göçmen Çocukların Ana Dil Sorunsalı İle İlgili Çözüm Odaklı Basın Yayın Desteği: Almanya Örneği..... 597

Mehmet ER - Tarık DEMİR

Simülatif Türkçe Öğretim Sistemlerinin Geliştirilmesi..... 603

Aliye Nur ERCAN - Rabia GÜRBÜZ US

Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Bağlaçları Bilme ve Kullanma Durumları Üzerine Bir İnceleme..... 608

Mevlüt ERDEM

Türk Dillerinde Dönüşlü Yapılar..... 621

Mehmet Mehdi ERGÜZEL

Kutadgu Bilig’in Söz Varlığı ve Kelime Grupları Üzerine..... 631

Raziye ERSAN

Farsçadan Alıntı Peş Kelimesi Üzerine..... 646

Feyzi ERSOY

Türkiye’de Çuvaşça Öğretimi ve Bu Öğretimde Dikkati Çeken Bazı Hususlar Üzerine..... 651

Gülser ERSOY

Muhammed Bin Kays’ın İzinde: Ferheng-i Fârûkî’deki Türkçe Kelimeler..... 657

Serpil ERSÖZ

Bigadiç (Balıkesir) Çepnilerinin Gizli Dili: Dilce..... 672

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Fatma ERTÜRK

Başkurtçaya Geçen Arapça İkillemelerde Anlam Değişmesi..... 677

Sema EYNEL

Özbek Türkçesinde Yansımali İkillemeler (Yapı, Ses ve Şekil Özellikleri Bakımından)..... 682

Firoz FAOZİ - Merwe FAOZİ

Afganistan'da Yeni Açılan Türkoloji Bölümlerinin Türk ve Afgan Kültürüne Etkisi 693

Gülnara GAUNİTDİNOVA

XIV Yüzyılına Ayt Rabguzi'nin 'Kıssasül Enbiya' Eserinde Sayım Sözlere (Numerativler) 699

Genç Osman GEÇER

II. Meşrutiyet Sonrası Türkçe Gazetelerin Etki Alanına Dair Bazı Tespitler 703

Yasemin GEÇERLER

Eski Türkçede tüket- Yardımcı Fiili..... 710

Bilgehan Atsız GÖKDAĞ - Gülşah AZER EFE

Atebetü'l-Hakayık'ta Eş ve Zıt Anlamlılık..... 716

Ozan GÖKDEMİR

Özbek Türkçesinde Dokunma Duyu Fiilleri Üzerine Bir İnceleme..... 733

Zemire GULCALI

Eski Uygurcadan Çağdaş Uygurcaya Anlam Değişmeleri..... 748

Hatice GÜLENSOY

Görselliğin Türk Diline ve Kültürüne Olan Katkıları..... 761

Tuncer GÜLENSOY

Bazı Etimolojik Sözlüklerin Türk Diline Verdikleri Zarar (Tietze-Eren-Nişanyan-Emiroğlu Örneği)..... 774

Okan Celal GÜNGÖR

Gülistan Tercümesinin Söz Varlığında Oğuz-Kıpçak Lehçe Ayrımını Yansıtan İkili Kullanımlar..... 780

Galibe HACIYEVA

Nahçıvan Qrubu Ağızları ve Çağdaş Türk Dillerinin Ortak Diyalekt Leksikası..... 791

Erkan HİRİK

Türkçede Duyu Fiilleri ve Kılımlı Arasındaki İlişki..... 805

Seçil HİRİK

Ad Öbekleri ve Ad Tümcelerine Sözdizimsel Bakış 817

Utku IŞIK

Eski Türkçede Tıp Terimi Olarak "Kezig" Sözcüğü Hakkında 833

Işıl IŞIKTAŞ SAVA

Kırım Tatarcasında Kargışlar..... 842

Elçin İBRAHİMOV - Rübabe İBRAHİMOVA

Türk Dünyasının Güncel Sorunu: Ortak Alfabe 856

Alpay İÇCİ

Karadağ Ağızlarında Gelecek Zaman Eki Olarak {-[A]r} 862

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Ayşe İLKER

Cumhuriyet Döneminde Davet/Çağrı Yazılarının Dili 866

Alimcan İNAYET

Uygur Atasözlerinde Geçen Hayvan Adları Üzerine 874

Biol İPEK

Türkiye Türkçesinde Ki Morfeminin Türli Kullanımları 891

Hasan İSİ

Eski Uygurca Körüm Bitig'de Kaotik Sözler 902

Ebru KABAKÇI YEŞİLTEPE

Türk İşaret Dili Sözlüklerinin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi 918

Duygu KAMACI GENCER

Dede Korkut Kitabı'nda -(y)A Biçimbiriminin Kiplik İşlevleri 929

Ferhat KARABULUT

Türk Dilinde Yardımcı Ses Tartışmalarına Fonem Kuramı Bağlamında Bir Yaklaşım: Fonemik Yarıma ve Fonemik Birleşme Temelinde /y/ ve /n/ İkiliği 941

Oğuzhan KARABURGU

Reşat Nuri'nin Recm Hikâyesi ve Halide Edib'in Vurun Kahpeye Romanı Üzerine Bir Karşılaştırma 962

Mustafa KARATAŞ

Türk Dilinin Azerbaycan'da Ders Kitaplarıyla Dirilişi 967

Ahmet KARTAL

Farsça Kaleme Alınan Eserlerde Türkçenin Kullanımı 984

Nuri KAVAK

Kırım Hanlığı Kadiasker Defterlerinin Dil ve Üslubu 999

Zeki KAYMAZ

Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Atasözleri Varlığı: 'İşk-Nâme Örneği 1021

İbrahim KEKEVİ

İrk Bitig'deki Anlam ve Bildirişim Üzerine 1034

Esra Gül KESKİN

Karaçay-Malkar Türkçesinde -gAn + ilk + Durum Eki (+gA, +dAn) Yapısından Oluşan Birleşik Zarf-Fiil Ekleri 1039

Firdaus KHİSAMİTDİNOVA

Başkurt Dilinin Fonetikinde Oğuz Unsurları 1045

Buket Nur KIRMIZIGÜL

Eski Uygurca Sözcük Tabanlarında /a/ ~ /ı/ Değişkenliği 1050

Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Gyula Nemeth'in "Yakut Fonetik" Üzerine Görüşleri 1056

Adem KOÇ

Türkçenin Öğretiminde Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kuşaklar Arası Aktarımın İşlevleri 1063

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Abdullah KÖK - Özge EKER

Yükneki'den Mahzunî Şerif'e Türkçenin Tarihî Yolculuğuna Tanıklar 1070

Ali KÖK

Özbek Ubeydullah Han'ın 11 Şaban 941/15 Şubat 1535 Tarihli Mektubunun Dil ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme 1080

Ebru KUYBU

Atasözü ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme: Övgü İfadeleri..... 1092

Salim KÜÇÜK

Türkiye Türkçesi Ağzlarında "Önce" Kavramını Karşılıyan Sözcükler..... 1104

Zuhal KÜLTÜRAL - Burcu SIBIÇ

Osmanlı Türkçesi Döneminde Eğitim Konusunda Yazılmış Bir Risale: Risâle-i Ahlâkiyye..... 1111

Zakiya MAMUTOVA

Kırım tatar Halk Türkülerinin ve Lirik Eserlerinin Üslubiy Özellikleri 1120

Raghd MOHAMMAD

Memluk Kıpçak Türkçesi Sözlüklerindeki Türkçe Alıntı Kelimeler Üzerine Bir İnceleme. 1126

Mehmet Vefa NALBANT - Merve TIĞ

Türkçenin Yazımında Yeni Bir Moda: İdeografik ve Piktografik Yazıya Dönüşüm Mü? ... 1132

Muammer NURLU - Bahadır GÜLDEN

Yaparak- Yaşayarak Öğrenme Felsefesi Çerçevesinde Türkçe Ders Kitaplarına Ortaokul Öğrencilerinin Eleştirel Bakışı..... 1150

Kürşat ÖNCÜL

Yabancı Sözcüklere Türkçe Karşılık Bulmak İçin Bir Teklif..... 1162

Munise ÖNER

Aydın Dağları Toponimlerinde Mitonimler..... 1165

Mehmet ÖZEREN

Türk Dünyasında Ortak İmlâ (Yazım) Sorunu..... 1171

Can ÖZGÜR

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l Luğati't-Türkiyye'nin Gramer Bölümünde Lehçe Kaydıyla Geçen Unsurlar..... 1190

Bilge ÖZKAN NALBANT - Betül AMAN

Çağatay Dönemi Giyim Kuşam ve Süslenme Terimleri..... 1196

Nevzat ÖZKAN

Türkçenin Din Dili Olarak Gelişimi Üzerine 1211

Abdulkadir ÖZTÜRK

Karaycada Kelime Yapımı 1230

Rasim ÖZYÜREK

Avrupada Yaşayan Türk Ailelerinin Üçüncü Nesil İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Kesin Dönüşlerinde Karşılaştıkları Türkçe İle İlgili Problemleri ve Çözüm Önerileri 1240

Gökçe YÜKSELEN PELER

Dağıstan'da Avarcanın Türkçenin Yerine Başlıca Dil Olarak İkame Ettirilme Süreci..... 1247

Önder SAATÇI

Irak Türkmen Ağzlarında İlk Hece Ünlü Uzunluklarının Arkaikliği ve Asliliği Hakkında.....1254

Bahar SAĞIR

Özbek Türkçesinde Kişi Özellikleri İçin Kullanılan Deyimleşmiş Kalıp Sözcükler.....1265

Bilgit SAĞLAM

Van İli Ağzlarında Eylem İstemi1270

Erkan SALAN

Eski Anadolu Türkçesinde { ...+DAn ...-Inca } Yapısı1283

Anarkul SALKYNBAY

Kazak Dili: Latin Alfabesine Geçiş.....1288

Ölcay SALTİK

Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Türkçe Dil Duyarlılığı.....1295

İsa SARI

Türkolojide Dil Verisi Biçimlendirme, Gösterim ve İşaretleme: Satır Arası Analiz Yöntemi.....1301

Bedri SARICA

Esre, Ötre ve Üstün Terimleri Üzerine.....1310

Tuğba SARIKAYA AKSOY

Tuva Türkçesinde '-la-' Ekinin Çatı Ekleriyle Kullanılması: Sentaktik Bir İnceleme1322

Mehmet SARIKÖSE

Eski Türk Yazıtlarında Ölüm İfadeleri1333

Berdi SARIYEV

Türkmencenin Dört Boyutlu İmla Kılavuzu Üzerine Bir Deneme.....1349

Hülya SAVRAN

Türkiye Türkçesinde ve Kazak Türkçesinde Karmaşık Fiiller1396

Kuban SEÇKİN

Edip Ahmed'in Zihin Dünyası: İdrak Fiilleri1403

Ayşe Nur SIR DÜNDAR

Abdülatif Gazzizâde Efendi'nin Hulâsatü'l-Vefeyât Adlı Eserinde Ölüm İfade Eden Örtmeceler1415

Melike SOMUNCU

Behçetü'l-Hadâyik'ta İkili Kullanımlar.....1427

Oksana SOROKİNA

Çuvaş Mitolojisinde Sayısal Semboller1435

Yaşar SÖZEN

Atebetü'l Hakâyık ve Refail Oğuztürk Dağlı'nın Eserlerinde Dinî Değerler1442

Hatice ŞAHİN

Bursa Yerli Ağzlarında Ol- Fiili.....1455

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

İbrahim ŞAHİN <i>Modern Türkçenin Doğuşu ve Tanzimat Romanı</i>	1462
İbrahim ŞAHİN - Ghadeer BAREM <i>Dil Politikası Uygulamaları Çerçevesinde Telafer Etnotoponimleri</i>	1469
Savaş ŞAHİN <i>Türkmen Türkçesinde Zaman Anlatan Sözcükler ve Yapılar Üzerine</i>	1478
Serkan ŞEN <i>Türkçe Giyim Kuşam Söz Varlığının Deyimlerde Kullanımı - “Esvaplı Deyimlerimiz”- ...</i>	1487
Mustafa ŞENEL - Zeynep KARAÇALI <i>& İşaretine Türkçe Karşılık Bulabilir Miyiz ?</i>	1500
Fatma ŞENYÜZ <i>Ermeni Harfli Kıpçakçada –dAş Eki Üzerine</i>	1506
Rabia Şenay ŞİŞMAN <i>Bir Müştak Baba Şiiri'nin Ontolojik Analizi Bu Yöntemin Dil Öğretimine Getirileri</i>	1512
Zelfira ŞÜKÜRÇİYEVA <i>İsmail Gaspıralı'nın Kaleminden Ortak Türk Dili</i>	1521
Maral Annayevna TAGANOVA <i>Türkolojide -rAk/-rAk Eki Üzerine</i>	1525
Ali TAN <i>Kazak Türkçesinde İki Sıfat-Fiil Eki: -mAytIn/-mAytugın</i>	1540
Hatice TATGİL <i>Türk Çocuklarının İki Dillilikten Doğan Problemleri ve Bu Problemlere Yönelik Çözüm Önerileri</i>	1546
Mesut TEKŞAN <i>Yahya Kemal'in Kaleminden Türkçeye Dair</i>	1552
Nezir TEMUR - Aliye DUMAN <i>Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Süreçlerinde Temel Motivasyon Unsurları</i>	1560
Turgut TOK <i>Kadim Balkan Kavmi Goralıların Dili Gorançe Üzerine Bazı Tespitler</i>	1568
Turgut TOK - Yulia TARASIUK <i>Ukraynada Türkçe Öğretiminde Noktalama İşaretlerinin Kullanımında Görülen Özellikler</i>	1578
Yaşar TOKAY - Nurdan BESLİ <i>Albert Bobowski (Ali Ufkî Bey)'in Grammatica Turcico Latina (1666) Adlı Eserinde XVII. Yüzyıl Osmanlı Konuşma Diline Ait Örnekler</i>	1585
Selahattin TOLKUN <i>Türkçede Nadir Görülen Bir Kelime Türetme Yolu: Eklerin Kelimeleşmesi</i>	1596
Funda TOPRAK <i>Yunus Emre'de Ticaret İle İlgili Metaforlar</i>	1611

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Aleksandr TSOİ

Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't-Türk Sözlüğündeki Yardımcı Kelimelerin Nitel ve Nicel Özellikleri 1618

Baisier TUERKEZHATİ

Dilbilimsel Karmaşıklık Açısından Yeni Uygurca 1625

Mehmet Mahur TULUM

göster- Fiili Üzerine..... 1633

Mihriban TURSUN AYDIN

Dîvânü Lugâti't-Türk'te Uygurlar ve Uygurca İle İlgili Kayıtlar 1637

Hüseyin Kürşat TÜRKAN - Bülent ARI

Sosyo-Kültürel Ortamda Hatay'da İki Dilli Bireylerin Dile Bakış Açuları Üzerine Bir Saha Çalışması 1645

Murat Sami TÜRKER

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Blog Kullanımı 1654

Emre TÜRKMEN

Cümlede Bir Öge Görevi Yapan Cümle Örnekleri Üzerine..... 1664

Gökbey ULUÇ

T /At/ Damgasının Kökeni Üzerine 1671

Minsylu USMANOVA

Başkurt Türkçesinde Zaman Kavramının İfadesi 1676

Kerime ÜSTÜNOVA

Cümleden Nesne Silme İşlemleri..... 1693

Süleyman Kaan YALÇIN

Azerbaycan Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme..... 1700

Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Bazı Cümle Bağlayıcıları..... 1711

Habibe YAZICI ERSOY

Eski Türkçeden İdil-Ural Grubu Türk Yazı Dillerine Yön Kavramına Dair Söz Varlığı Üzerine..... 1725

Abdullah YILDIRIM

Yenisey Yazıtlarında Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri..... 1736

Dursun YILDIRIM

Türk Dili İmparatorluğu 1744

Nilüfer YILDIRIM

Elazığ Ağzında Kullanılan Hitaplar..... 1752

Zeynep YILDIRIM

Dil İçi İlişkiler Bağlamında Türkmen ve Horasan Türk Lehçelerinin Söz Varlığı..... 1762

Hüseyin YILDIZ

Eski Uygurca Arviş ve Arva-(mak) Kelimeleri Üzerine Notlar 1767

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Oktay YİVLİ <i>Metaforların Yorum İlkeleri</i>	1786
Ferit YUSUPOV <i>Tatar Türkçesi Ağzlarında Bazı Arkaik Geçmiş Zaman Biçimleri</i>	1790
Alfiya YUSUPOVA <i>Kazan Türkoloji Okulu</i>	1794
Gulnara ZAMALETDİNOVA <i>'Öy' ve 'Yort' Kelimelerini İçeren Atasözlerinde Tatar Milli Zihniyetinin Yansıtılması (Lingvokültüroloji Açısından Bir Araştırma)</i>	1798
Siham ZENGİ <i>Gulam Baba'ya Selam Destanında Söz Varlığı</i>	1804

TÜRK DİLİNDE BAZI KÖKLERİN METAFORİK YAPISI ÜZERİNE

Doç. Dr. Cüneyt AKIN
Afyon Kocatepe Üniversitesi / Türkiye
cuneyt.akin@hotmail.com

Arş. Gör. Oğuz KISA
Afyon Kocatepe Üniversitesi / Türkiye
kisaoguz64@gmail.com

Giriş

Latince kökenli *metafor* kelimesi, dilimizde *mecaz*, *eğretileme*, *benzetme*, *istiare* vb. kelimelerle karşılanmıştır. En eski söylem şekillerinden *retorik* ve *poetik*'e uzanan metafor kullanımı, sözü anlaşılır ve sanatlı kılmanın bir yöntemi olmuştur. Eşya ve olayları açıklamada felsefenin kullandığı, *epistemolojik* ve *ontolojik* gerçekliği üzerindeki tartışmalarla felsefeyi derinden etkileyen metafor (Ayık 2009: 55), söyleyene bağlı, canlı bir yapı olarak düşünüldüğünde (Saussure 1976: 39,40), dildeki her ifadeye metafor anlamı yüklenebilmektedir (Ayık 2009: 61). Böylece metafor, bir edebî sanat olmanın ötesine geçer ve bir *düşünme yöntemi* niteliği kazanır.

Klasik yaklaşıma göre metafor; lengüistik bir fenomen, sanatsal ve retorik bir araç, benzerliğe dayanan bir karşılaştırma şekli, iradî ve düşünülmüş bir kullanım ve onsuz da yapabileceğimiz bir konuşma figürüdür. Oysa George Lakoff ve Mark Johnson'un geliştirdiği *kognitif lengüistik* yaklaşıma göre metafor; kelimelerin değil, kavramların niteliğidir. Sadece sanatsal ve estetik kaygılar için değil, kavramları daha iyi anlamak içindir. Çoğunlukla benzerliğe dayanmayan, sıradan insanlarca da gündelik hayatta kullanılabilen ve lengüistik bir süs ve dekor olmaktan uzak, insanî düşünmenin ve akıl yürütmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle metafor, basitçe bir kelime veya lengüistik ifadeler sorunu olarak düşünülemez. Belki de, kavramlar yoluyla, bir şeyi başka bir şeye göre düşünmek demektir (Lakoff, Johnson 2010: 13).

Yukarıda klasik ve kognitif lengüistik yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan metafor kavramı, bazı alt başlıklar altında ele alınmaktadır: *Ontolojik metafor*, *yönelim metaforu*, *konvansiyonel metafor*, *poetik metafor*, *kavram metaforu*, *kompleks metafor/karma metafor* ve *iç içe girmiş metafor*. Çalışmada, Türk Dilinin kelime köklerindeki Metaforik özelliklerin bazıları ortaya konulmaya çalışılacak ve Türk Dilinin kelimelerinde yer alan metaforik mantığın çözülmesi için bir adım atılmış olacaktır.

1. Türk Dilinin Bazı Metaforik Kökleri

Dildeki metaforik yapılar, söz konusu dil ve bu dili kullanan topluluğun da mantalitesini barındırırlar. Çalışmada birkaç metaforik önermenin, Türk Dili mantığı için geçerli olup olmadığı, Türk Dilinin bazı kelime köklerinden yola çıkarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bir kavramı diğerine göre yapıya kavuşturmayan, bunun yerine bütün bir kavramlar sistemini diğer bir kavramlar sistemine göre organize eden bir metafor şekli olan Yönelim metaforları, uzay ve mekân istikameti ile ilişkilidir: yukarı-aşağı, içeri-dışarı, ön-arka, beri-öte, derin-satın, merkez-çevre vb. Bir kavrama uzay ve mekân yönelimi veren bu yön adları,

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

bedenimizin fiziksel çevredeki işlevlerinden doğarlar: MUTLU OLAN YUKARIDADIR. Mutlu kavramı yukarı (up) yönelimli olarak kullanılmıştır. İngilizcede 'I'm feeling up today' ifadesi, 'Kendimi bugün yukarıda (iyi, hafif) hissediyorum.' anlamındadır. Yönelimler her kültürde aynı olmayabilir. Bazı kültürlerde gelecek 'önümüzde' iken, bazılarında 'arkamızda'dır (Lakoff, Johnson 2010: 36).

1. SİSTEM	2. SİSTEM
İYİ OLAN HER ŞEY	YUKARI
Sistemin elemanları: mutluluk, zenginlik, başarı, sağlık, bilinç vd.	Sitemin elemanları: üst, gök, hava, kaldırmak vd.

(Çalışkan 2009: 34)

Türk dilinin metaforik yapısında genellikle İYİ OLAN YUKARIDA olduğu gibi, tespit edebildiğimiz bir istisnai durum da söz konusudur. Türk dilinde bazı durumlarda İYİ OLAN ÖNDEDİR. Şöyle ki: *ögrünç* 'mutluluk' ve *asıg* 'fayda' kelimelerinin köklerinde yer alan metaforik yapı, *ö/ü-* 'yükselmek, as- 'yükselmek, artmak', *ö-r-gün* 'taht', *öng* (ön) ed-(et-) 'iyileşmek' *ö-r-it-* 'beslemek', *ö-s-ümlük* 'bitki', canlı olan şey', *ö-z-lüg* 'canlı, hayat sahibi' şekillerinde yukarı yönelim göstermekte ve 'iyi olan yukarıdadır' ve 'iyi olan öndedir' metaforik önermelerini doğurmaktadır.

ö/ü- kelime kökünün anlamı '*yükselmek*'tir. Yukarı yönelimli bu metaforik yapı, *ö-grünç* kelimesinde 'mutlu olma' anlamı taşır. Dolayısıyla, MUTLU OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesini doğrulamış olur.

as- kelime kökünün anlamı, '*yükselmek, artmak*'tır. Yukarı yönelimli bu kelime kökünden, *as-ıg* 'fayda' kelimesi türetilmiştir. Dolayısıyla buradan; FAYDALI OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesini çıkarabiliriz.

ö-r-gün kelimesi, 'taht' anlamına gelmektedir. Taht, yukarı yönelim gösteren bir ifadedir. YÖNETEN YUKARIDADIR önermesi, bu kelimenin köklerindeki metaforik yönelimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

öng kelime kökü 'ön' anlamına gelmektedir. *öng-ed-* ifadesi ise, '*iyileşmek*' anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, önceki örneklerdeki 'İYİ'yi gösteren 'YUKARI' yönelimli metaforik yapı, burada 'ÖN' yönelimli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun anlamı şudur: Türk dilinin metaforik yapısı çeşitlilik göstermektedir. Yani, Türk dilinde sadece 'YUKARI' 'İYİ'yi karşılamaz, aynı zamanda 'öng' kelime kökü de 'İYİ' olana işaret edebilir, diyebiliriz. Yani, İYİ OLAN ÖNDEDİR metaforik önermesi de Türk dilinin metafor yapısı içerisinde gösterilebilir.

ö-r-it- 'beslemek' kelimesinde kökteki anlam '*yükselmek*'tir. Buradaki metaforik yapı, kelimenin bütünündeki anlama bakıldığında; İYİ OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesini doğurmaktadır.

ö-s-ümlük 'bitki' kelimesi, metaforik olarak; CANLI OLAN YUKARIDADIR önermesine işaret eder. Çünkü, *ös-* '*büyüme, yetişme*' anlamlarına gelmekte ve yukarı yönelim göstermektedir.

ö-z-lüg 'canlı, hayat sahibi' anlamına gelen bu kelimenin kökü, *ös-* kelimesiyle aynıdır ve CANLI OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesinin bir sonucudur.

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

ö- *'düşünmek'* kökü üzerinde de; İYİ OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesini üretebiliriz. Esasında bu önerme üzerinden; *'Türk anlayışında düşünmek iyidir'* yargısına varılabilir. Çünkü, yukarıda incelediğimiz birkaç kök için de İYİ OLAN YUKARIDADIR önermesi ortaya çıkmıştı.

ö-v- *'övmek'* kelimesi, ÖVÜLECEK OLAN YUKARIDADIR önermesini ortaya çıkarmaktadır. Yüksekte olan övgüye layıktır.

Sonuç

1. Türk dili incelenmeyi bekleyen çok sayıda metaforik kök ve yapıya sahiptir. Bugüne kadar çok sınırlı sayıda yapılan çalışmaların sayısı artmalı ve Türk dilinin metaforik özellikleri ortaya çıkarılmalıdır.
2. İncelediğimiz kelimelerde, daha çok yukarı yönelimli bir metaforik yapı saptanmış ve İYİ OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesini doğrulayan kelime köklerine rastlanmıştır.
3. Genel yapıda, İYİ OLAN YUKARIDADIR metaforik önermesi hâkim olsa da, **öng-** kelime kökünden *öng-ed-* şeklinde türetilen ve *'iyileşmek'* anlamına gelen kelimenin metaforik yönelimi 'ön'e çevrilerek; İYİ OLAN ÖNDEDİR metaforik önermesini de ortaya çıkarmıştır.

4. Türk dilinin köklerinde yer alan metaforik yapıları, birkaç kelime kökünden yola çıkarak ele aldığımız bu çalışmada ortaya çıkan metaforik önermeler şu şekildedir:

İYİ OLAN YUKARIDADIR, MUTLU OLAN YUKARIDADIR, FAYDALI OLAN YUKARIDADIR, CANLI OLAN YUKARIDADIR, YÖNETEN YUKARIDADIR ve İYİ OLAN ÖNDEDİR.

KAYNAKÇA

Ayık, HASAN (2009), Düşünceden Dile Felsefe ve Metafor, Milet ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, cilt 6, sayı 1 Ocak – Nisan.

Caferoğlu, AHMET (1993), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Çalışkan, NİLAY, (2009), Kavramsal Anahtar Modeliyle İki Dilli Çocuklara Metafor ve Deyim Öğretimi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk dili Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Erdem, MELEK (2003), Türkmen Türkçesinde Metaforlar. Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 6, Ankara: Köksav.

Ergin, MUHARREM (1991), Orhun Abideleri, İstanbul Boğaziçi Yayınları.

Gen, SILA (2012), Tahsin Yücel'in Salaklık Üstüne Denemesi'nde Yönelim Metaforları, Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Adana.

George LAKOFF, ve diğerleri (2010). Metaforlar (Hayat, Anlam ve Dil) (Çev, Gökhan Yavuz Demir), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Ögel, BAHATTİN, Dünden Bu güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı

Ökan, Ali RAFET (2002), Türk Kültüründe Yönler, Yeni Türkiye Yayınları Türkiye Özel Sayısı, Cilt 3, s.427-433.

Saussure, FERDİNAND DE (1976), Genel Dilbilim Dersleri, I. II., çev. Berke Vardar, Ankara: TDK. Yayınları..

Şen, SERKAN (2015), Eski Uygur Türkçesi Dersleri, İstanbul: Kesit Yayınları

Yunusoğlu M. K., (2003). Buddhist 'Türk Çevresi Eserlerinde Metafor', yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü.